

Fundacja „DZIEDZICTWO”
Sławieński Dom Kultury

**De rebus futuris memento:
przyszłość przeszłego krajobrazu
kulturowego
Ziemi Sławieńskiej**

pod redakcją
Włodzimierza Rączkowskiego
i
Jana Sroki

SŁAWNO 2002

Spis treści

Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka – <i>Cudze chwalicie, swego nie znacie: o różnym postrzeganiu krajobrazu kulturowego</i>	7
CZĘŚĆ I. Ochrona krajobrazu kulturowego: teoria, praktyka i polityka	23
Elżbieta Raszeja – <i>Ochrona i wykorzystanie zasobów krajobrazu kulturowego w projektach rewitalizacji obszarów wiejskich Europy</i>	25
Elżbieta Szalewska – <i>Projekt „Kraina w Kratę” jako czynnik rozwoju gminy Sławno</i>	39
Krystyna Bastowska – <i>Quo vadis, przeszłości?</i>	55
Włodzimierz Rączkowski – <i>Archeologia w krajobrazie kulturowym: zagrożenia czy szanse</i>	69
Marlena Józefowska – <i>Chronić czy udostępnić?: głos konserwatorski w sprawie użytkowania obiektów archeologicznych</i>	79
Wacław Idziak – <i>Krajobraz kulturowy i dziedzictwo kulturowe w strategii rozwoju powiatu sławieńskiego</i>	87
Jolanta Brzóska, Andrzej Kijowski – <i>Strategia – nowoczesne zarządzanie gminą</i>	101
Wojciech Stefanowski – <i>Zasoby środowiska kulturowego w polityce gminy Sławno</i>	115
CZĘŚĆ II. Park przyrodniczo-archeologiczny „Wrześnickie Kurhany”	123
Adam Kijowski – <i>Zapis graficzny krajobrazu ruralistycznego a tworzenie koncepcji zagospodarowania turystycznego okolic Sławna: założenia projektu Parku przyrodniczo-archeologicznego „Wrześnickie Kurhany”</i>	125
Wacław Florek – <i>Geomorfologiczne walory doliny Wieprzy w rejonie Sławna i Staniewic</i> .	151
Zbigniew Celka – <i>Rośliny naczyniowe grodziska we Wrześnicy (pow. sławieński)</i>	167

Dziedzictwo kulturowe w „Strategii rozwoju powiatu sławieńskiego”

WACŁAW IDZIAK

Koszalin

W artykule omówiono zagadnienia związane z rolą dziedzictwa kulturowego w „Strategii rozwoju powiatu sławieńskiego”. Pokazano je na tle współczesnych przemian cywilizacyjnych, ponieważ przemiany te stawiają w nowym świetle potrzebę wykorzystywania różnorodnych zasobów rozwojowych układów lokalnych wobec ich konfrontacji z globalnym rynkiem. W nowej rzeczywistości dziedzictwo kulturowe staje się bowiem, w coraz większym stopniu, elementem kapitału kulturowego oraz wpływa na kształtowanie się kapitału społecznego i ludzkiego. Wykazano także, że istotny wpływ na wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w rozwoju powiatu sławieńskiego ma mobilizacja kapitału ludzkiego i społecznego, kompleksowość działań, wykorzystanie połączeń lokalności i globalności oraz uzyskanie wsparcia z zewnątrz.

1. UKŁADY LOKALNE WOBEC WSPÓŁCZESNYCH PRZEMIAN CYWILIZACYJNYCH

Jednym z celów ponownego utworzenia powiatów w Polsce była integracja działań samorządów gminnych w zakresie wspierania przedsiębiorczości i walki z bezrobociem. Powiaty stanowiąc mają ważny element

w tworzeniu polskiej polityki regionalnej. Polskie regiony stoją przed wielkim wyzwaniem, jakim jest przystosowanie ich struktur i gospodarki do warunków Unii Europejskiej i, w szerszym wymiarze, do wymogów rynku światowego. Przystosowanie to ma ścisły związek z potrzebą wzrostu ich konkurencyjności. Procesowi przygotowań związanych z wejściem Polski do UE towarzyszą również przemiany cywilizacyjne o zasięgu ogólnoswiatowym, do których trzeba się dopasować. Wśród najważniejszych trendów współczesności, z którymi należy się liczyć i które warto wykorzystać planując rozwój układów lokalnych, wymienić można następujące zjawiska:

– Postępuje ograniczanie roli rolnictwa i leśnictwa w gospodarce narodowej; poczynając od przełomu XVIII i XIX wieku w związku z industrializacją, obecnie, z jeszcze większym nasileniem, w efekcie rewolucji naukowo-technicznej przynoszącej wzrost znaczenia informacji i wiedzy jako głównych motorów rozwoju (Naisbitt 1997; Toffler, Toffler 1996).

– Zmniejsza się rola przemysłu, jako głównej siły napędowej rozwoju państw i regionów, na znaczeniu zyskują usługi i działalność w sferze informacji; bankiem przyszłości będzie bank wiedzy, sukces w coraz większym stopniu zależeć będzie od przewagi informacyjnej (Gorzela 1995: 18–24).

– Następuje przejście od industrializacji, nazywanej epoką kominów fabrycznych i produkcji masowej do epoki po przemysłowej, która charakteryzuje się zastosowaniem wysokich technologii, odchodzeniem od wytwarzania na skalę masową i elastyczną organizacją procesu produkcji; wiąże się z tym zmniejszanie zatrudnienia i wzrost zapotrzebowania na wysokokwalifikowaną kadrę.

– Rośnie znaczenie czynników niematerialnych i kapitału społecznego, a także kulturowego w rozwoju firm, gmin i regionów; inwestycje w tej sferze zwracają się najszybciej (por. Zaucha 1996: 44; Pretty 2000: 16–17).

– Postępuje liberalizacja handlu zagranicznego, w tym surowcami rolniczymi i artykułami spożywczymi, prowadzi to do otwierania się rynków narodowych i skutkuje wystawieniem firm lokalnych i rolników na konkurencję w skali międzynarodowej (Goldsmith 1995; Hudeckowa, Lostak 1997).

– Coraz powszechniej stosowany jest Internet; służy on, jako źródło informacji, sposób komunikowania się oraz narzędzie handlu.

– Zmienia się rynek pracy i charakter zatrudnienia, w miejsce pracy na pełny etat i stałe zatrudnienie pojawia się praca na czas określony, zamiast pracy u kogoś, praca na własną rękę; wymaga to zmian w ludz-

kiej świadomości, przekonania absolwentów i bezrobotnych do podejmowania prac dorywczych oraz łączenia różnych form zarobkowania.

– Rośnie znaczenie współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami; w ramach gmin oraz regionów tworzone są sieci współpracy; gminy i regiony nastawiają się na tworzenie tzw. produktów kompleksowych, coraz częściej wskazuje się na potrzebę rozwoju wielofunkcyjnego, zintegrowanego.

– Siłą firmy, ale też regionu, stają się klienci; stąd starania o ich przyciągnięcie i utrzymanie; w tym celu tworzy się sieci współpracy łączące firmę (region) i klientów.

– Postępuje umiędzynarodowienie i globalizacja gospodarki, coraz większe znaczenie mają w niej przedsiębiorstwa o ponad narodowym charakterze, na gospodarkę narodową i lokalną coraz silniej oddziałują trendy ogólnoświatowe.

– Rośnie znaczenie czasu w gospodarce, staje się on coraz bardziej znaczącym surowcem, jego lepsze wykorzystanie przynosi korzyści w walce z konkurencją; zwiększa się też zapotrzebowanie na usługi związane z wykorzystaniem wolnego czasu.

W związku z wymienionymi zjawiskami narasta konkurencja pomiędzy firmami oraz konkurencja na poziomie wiosek, miast, a także całych gmin, powiatów i województw. Regiony walczą ze sobą o inwestorów i dostęp do programów pomocowych Unii Europejskiej oraz subwencji rządowych, konkurują też o turystów, i co się z tym wiąże o organizację imprez o masowym i prestiżowym charakterze. Nakłada to na region obowiązek wyróżniania się, nie wystarczy być, trzeba się zaznaczyć, odróżnić, zwrócić na siebie uwagę; nie wystarczy już przygotowywać się do konkurencji w ramach regionu czy kraju, należy myśleć również o poprawie pozycji konkurencyjnej wobec regionów Unii Europejskiej. Przewodząc w tej konkurencji regiony starają się o takie przygotowanie swych atrakcji, by stały się one produktami turystycznymi. Najbardziej zaawansowane regiony scalają swe poszczególne produkty tworząc produkt kompleksowy. Im lepiej są dopasowane do siebie elementy składowe produktu kompleksowego regionu, tym lepiej wykorzystuje on wynikający z tego dopasowania efekt synergii (por. Markowski 1996: 121).

Poszukiwanie nowych sposobów odróżnienia się a razem z tym podstaw do stworzenia alternatywnych produktów regionu i w konsekwencji jego produktu kompleksowego prowadzi, między innymi, do zwrócenia uwagi na zasoby związane z dziedzictwem kulturowym. Dziedzictwo kulturowe jest tym, co zostało odziedziczone od poprzednich

pokoleń zarówno w materialnej, jak i niematerialnej formie. Do dziedzictwa kulturowego zalicza się obiekty architektoniczne, struktury osadnicze, siedliska, krajobrazy, przedmioty codziennego użytku, różne przejawy kultury ludowej: wyroby artystyczne, pieśni, tańce, obyczaje, legendy, podania; pamięć o wydarzeniach, ludziach i miejscach.

Patrząc na tak określone dziedzictwo kulturowe można dojść do wniosku, że i w tym względzie istnieje podział na bogatych i biednych to znaczy na te regiony, które mają bogate zasoby dziedzictwa kulturowego i te, które mają niewiele lub to, co mają małą wartość.

2. DZIEDZICTWO KULTUROWE W „STRATEGII ROZWOJU POWIATU SŁAWIEŃSKIEGO”

Starania związane z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego do wzmocnienia pozycji konkurencyjnej powiatu przedstawione zostaną na przykładzie zapisów „Strategii rozwoju powiatu sławieńskiego”. Strategia ta tworzona była, przy współudziale społeczności powiatu sławieńskiego, w 2001 roku. „Strategia rozwoju powiatu sławieńskiego” jest zapisem najważniejszych kierunków rozwoju powiatu w perspektywie lat 2001–2015. Najbardziej ogólny kierunek działań określa wizja rozwoju. Strategia wskazuje główne obszary problemowe rozwoju gospodarczego, a w ich ramach cele strategiczne, programy operacyjne i zadania.

Tworzeniu „Strategii rozwoju powiatu sławieńskiego” towarzyszyły następujące założenia:

- Nastawienie na główne zadania i funkcje powiatu: inicjowanie, koordynacja działań, reprezentacja gmin.

- Wykorzystanie funkcji i pozycji powiatu, jako ośrodka rozwoju wspierającego rozwój gmin.

- Tworzenie produktów kompleksowych, rozwój zintegrowany, poprawa pozycji konkurencyjnej powiatu i w jego ramach poszczególnych gmin.

- Zgodność z założeniami Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego oraz strategii gmin powiatu sławieńskiego.

- Rozwój zgodny z wyzwaniem otoczenia, trendów gospodarczych i społecznych, w tym najważniejszych, takich jak: globalizacja, wzrost znaczenia wiedzy i informacji oraz kapitału ludzkiego i społecznego, rosnąca rola usług, malejąca rola rolnictwa i przemysłu, konkurencyjność regionów, wejście Polski do Unii Europejskiej.

- Proaktywność i elastyczność, nastawienie na rozwój stymulowany od wewnątrz.

– Integracja i aktywizacja liderów lokalnych i mieszkańców powiatu, tworzenie społecznego i organizacyjnego zaplecza realizacji strategii.

– Ze względu na szybkie tempo przemian i trudna przewidywalność trendów gospodarczych należy stosować elastyczne podejście do planowania przyszłości uwzględniające możliwość wyboru alternatywnych rozwiązań.

W pracy nad strategią zastosowano metody będące połączeniem metody partnerskiej i metody eksperckiej. W „Strategii rozwoju powiatu sławieńskiego” przyjęto 17 głównych celów rozwojowych zawierających łącznie 55 programów operacyjnych, w 11 z nich proponowane są działania zorientowane na ochronę dziedzictwa kulturowego i zakładające wykorzystanie go w formie czynnika rozwojowego. Działania te podzielić można na następujące grupy powiązane z różnymi typami dziedzictwa kulturowego:

- Dziedzictwo kultury morza;
- Dziedzictwo kultury wsi;
- Dziedzictwo kultury krajobrazu i architektury;
- Dziedzictwo kultury materialnej i historii osadnictwa;
- Dziedzictwo kultury niematerialnej.

2.1. Dziedzictwo kultury morza

Morze jest magnesem przyciągającym do powiatu sławieńskiego, szczególnie do jego północnej części, wielu turystów. Wydaje się jednak, że nadmorskie położenie powiatu, a w szczególności dziedzictwo kultury związanej z morzem nie jest dostatecznie wyeksponowane i wykorzystane. W strategii zaplanowano trzy programy operacyjne poświęcone ochronie i wykorzystaniu tego dziedzictwa.

A. Program operacyjny: Żyjemy nad morzem

W ramach tego programu zaplanowano następujące działania:

1. Przegląd dotychczasowych form pokazywania morskości powiatu na tle innych regionów leżących nad Bałtykiem.
2. Przygotowanie i realizacja, wspólnie z powiatem Bad Doberan (Niemcy) i gminą Nexø (Dania), konferencji w ramach programu Unii Europejskiej „Partnerstwo miejscowości” poświęconej wymianie doświadczeń związanych z tworzeniem wizerunku regionu nadmorskiego.
3. Wycieczka studyjna na Bornholm i do Bad Doberan poświęcona tworzeniu wizerunku morskości regionu.

4. Założenie grupy zadaniowej ds. wzmocnienia morskości powiatu.
5. Przygotowanie projektów wzmocnienia morskości powiatu.
6. Przygotowanie programu edukacji regionalnej poświęconego sprawom morza. Program ten może być prowadzony przez uczniów ZSM w Darłowie z wykorzystaniem bazy szkolnej. Program ten będzie skierowany do młodzieży powiatu, ale może stanowić także ofertę dla zorganizowanych grup młodzieży odwiedzających powiat sławieński.

B. Program operacyjny: Muzeum morza „Nautineum”

Celem programu jest stworzenie „Nautineum”, czyli muzeum pokazującego różne aspekty życia na morzu i przy morzu. Wzorem może tu być Nautineum Daenholm otwarte w 1999 roku niedaleko Stralsundu w Niemczech. Zaplanowano następujące działania prowadzące do stworzenia „Nautineum”:

1. Przegląd kolekcji muzealnych i hobbystycznych związanych z morzem na terenie powiatu i w regionie.
2. Nawiązanie kontaktu z muzeami morza na wybrzeżach Bałtyku.
3. Wyjazd studyjny do muzeów morskich w obszarze Bałtyku.
4. Przygotowanie założeń „Nautineum”.
5. Przegląd eksponatów, które można by umieścić w „Nautineum” i ich inwentaryzacja oraz, tam gdzie to jest możliwe, zabezpieczenie – chodzi tu szczególnie o sprzęt wycofywany z użycia w wojsku i gospodarce związanej z morzem.
6. Pozyskanie i przygotowanie pierwszych eksponatów.
7. Przygotowanie ekspozycji, uruchomienie „Nautineum” (jedna z możliwych lokalizacji: obiekty ZSM w Darłowie).

C. Program operacyjny: Galeria Ludzi Morza

W ciągu wieków region darłowsko-sławieński był terenem działania wielu ludzi związanych z morzem, a tym samym z tworzeniem jego morskiego wizerunku. Niektórzy z nich żyli tu dłużej, inni pojawiali się na krótko, jeszcze inni nie gościli tu wcale, choć pośrednio zaznaczyli się dla rozwoju morskiego charakteru powiatu. Celem programu jest upamiętnienie tych osób przez stworzenie Galerii Ludzi Morza. Galeria ta stanowić ma jednocześnie atrakcję turystyczną i być promocją morskości powiatu. Do powstania galerii przyczynić się mają następujące działania:

1. Zebranie informacji na temat ludzi morza związanych z powiatem Sławno, przygotowanie publikacji na ten temat.

2. Opracowanie wstępnych założeń Galerii Ludzi Morza (GLM) i określenie jej lokalizacji, np. moło w porcie darłowskim.
3. Promocja programu utworzenia GLM, zbiórka funduszy.
4. Przygotowanie projektów, załatwienie formalności.
5. Wykonanie elementów pierwszego etapu GLM.

2.2. Dziedzictwo kultury wsi

Powiat sławieński jest w przewadze powiatem wiejskim. Jednak ze względu na procesy osadnicze po II wojnie światowej i procesy modernizacji podstawowe elementy dziedzictwa kulturowego wsi powiatu sławieńskiego, oraz wsi, z których przybyli osadnicy, uległy atrofii. Przerwana została transmisja kultury miejscowej oraz, w wielu przypadkach, przeniesionej z innych regionów Polski.¹ Z tego względu dziedzictwo kultury wsi nie jest traktowane jako coś wartościowego. Zjawiska te powodują duże trudności w ochronie i wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego wsi powiatu sławieńskiego. W strategii zaplanowano trzy programy operacyjne służące bezpośrednio lub pośrednio ochronie i wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego wsi.

A. Program operacyjny: Grupa Zadaniowa ds. Odnowy Wsi

Celem tego programu jest przeniesienie na grunt powiatu Sławno doświadczeń wynikających z akcji odnowy wsi prowadzonej od 14 lat, najpierw w Austrii, potem w krajach z nią sąsiadujących. Głównym założeniem tej akcji jest odbudowa wartości wsi i szukanie nowych czynników rozwojowych, w tym także tych, które związane są z dziedzictwem kulturowym wsi, a także dopasowanie wsi do współczesnych trendów rozwojowych. Tego typu działania są szczególnie ważne wobec przemian cywilizacyjnych związanych z malejącą rolą rolnictwa i przemysłu w gospodarce. W celu zarządzania akcją odnowy wsi na terenie powiatu, proponuje się utworzenie grupy zadaniowej do spraw odnowy wsi. Grupa ta złożona będzie z przedstawicieli samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych i ekspertów z terenu powiatu. Proponuje się także zaproszenie do udziału w grupie przedstawicieli organizacji i ekspertów spoza powiatu. Do zadań grupy należeć będzie: zbieranie

¹ Przyczyniła się do tego, w dużym stopniu, polityka osadnicza, w ramach której stwarzano przeszkody dla osadzania się dużych grup przesiedleńców z jednej wsi w nowym miejscu osiedlenia.

i przetwarzanie informacji, przygotowywanie projektów i pomoc w pozyskiwaniu funduszy, opieka nad realizowanymi przedsięwzięciami, doradztwo, wsparcie emocjonalne. Grupa może działać w ramach *Stowarzyszenia na rzecz Rozwoju Powiatu Sławieńskiego*. W celu obniżenia kosztów funkcjonowania grupy proponuje się oparcie jej działalności na zasadzie wolontariatu i tworzenie innych niż materialne rekompensat za wkład pracy członków grupy. Jednym z zadań grupy powinno być przygotowanie podstaw do utworzenia *Stowarzyszenia Odnowy Wsi*.

B. Program operacyjny: Stowarzyszenie Odnowy Wsi

Kontynuacją pracy Grupy Zadaniowej ds. Odnowy Wsi powinno być założenie *Stowarzyszenia Odnowy Wsi (SOW)*. Wzorem dla działalności SOW mogą być stowarzyszenia działające w Dolnej Austrii. Stowarzyszenia te zajmują się szukaniem i wdrażaniem pomysłów na rozwój wsi w obliczu aktualnych trendów cywilizacyjnych. Do ich zadań należy także pomoc w przygotowywaniu i wdrażaniu strategii odnowy wsi. Praca ta jest prowadzona za pośrednictwem tzw. opiekunów wiosek. Są nimi eksperci, którzy mają pod swoją pieczę po kilka wsi.

C. Program operacyjny: Wsie tematyczne

Coraz trudniej znaleźć generalną receptę na poprawę sytuacji na wsi. Jedną z możliwości jest znajdowanie wyróżników wsi, specjalnych atrakcji, bazujących często na zasobach dziedzictwa kulturowego wsi, i budowanie wokół nich specjalizacji. Inaczej mówiąc tworzenie wsi tematycznych. Kolejny krok to łączenie wsi tematycznych w trasy tematyczne. Celem programu jest przygotowanie projektów utworzenia wsi tematycznych na terenie powiatu sławieńskiego. Projekty te będą potrzebne ze względu na możliwość ich finansowania z programów strukturalnych Unii Europejskiej.

2.3. Dziedzictwo kultury krajobrazu i architektury

Zmiany dokonywane w krajobrazie i architekturze są zmianami o stosunkowo trwałym charakterze, zaświadczają one o dziedzictwie kulturowym i jego przemianach. Zachowaniu zasobów krajobrazu i dziedzictwa architektonicznego powiatu sławieńskiego służyć mają działania zaplanowane w ramach dwóch programów operacyjnych.

**A. Program operacyjny:
Centrum Ochrony i Dokumentacji Zabytkowego Krajobrazu
i Dziedzictwa Kulturowego**

Celem programu jest uruchomienie ośrodka zajmującego się dokumentacją i ochroną zabytkowego krajobrazu i dziedzictwa kulturowego powiatu sławieńskiego. Jednostką odpowiedzialną za realizację tego programu ma być Muzeum „Zamek Książąt Pomorskich” w Darłowie przy współpracy z Wydziałem Edukacji, Kultury, Sportu i Promocji Powiatu i gminami powiatu oraz Wydziałem Historycznym UAM w Poznaniu.

**B. Program operacyjny:
Renaturyzacja pradolin Wieprzy i Grabowej**

Celem programu jest przywrócenie rzekom Wieprzy i Grabowej, tam gdzie to jest możliwe, ich naturalnego charakteru. Prace tego typu prowadzone są na wielu rzekach Europy. Mają one na celu ochronę dolin rzek przed powodzią, a także zwiększenie bioróżnorodności dolin rzecznych. Potrzeba deregulacji rzek Wieprzy i Grabowej wiąże się także z zanikiem poprzednich form rolniczego wykorzystania dolin tych rzek i powstaniem szansy ich użytkowania dla celów turystycznych i edukacyjnych. W ramach programu przewiduje się następujące działania:

1. Zapoznanie się z projektami renaturyzacji rzek w krajach UE.
2. Nawiązanie współpracy z uczelniami i instytutami naukowymi zajmującymi się problematyką renaturyzacji rzek. Istnieje możliwość współpracy w tym zakresie z Politechniką w Dessau (Niemcy).
3. Powołanie *Stowarzyszenia Gmin Dorzecza Grabowej i Wieprzy*.
4. Przygotowanie projektów renaturyzacji rzek Grabowa i Wieprza, i skierowanie ich do programów pomocowych Unii Europejskiej.
5. Montaż finansów, przygotowanie organizacyjne.
6. Realizacja projektów.
7. Przygotowanie projektu ogłoszenia pradolin rzek Wieprzy i Grabowej „krajobrazami roku”.

C. Program operacyjny: Muzeum Natury

Wzorem dla Muzeum Natury pokazującym dziedzictwo przyrodnicze powiatu może być muzeum „Natur Bornholm” przedstawiające historię przyrody Bornholmu od 1700 000 lat do czasów współczesnych. W przypadku powiatu można wykorzystać bogate materiały badawcze na jego temat w postaci licznych prac magisterskich i doktorskich. Materiały te mogą być podstawą informacyjną dla muzeum. W oparciu o nie

można przystąpić do interpretacji zasobów przyrodniczych powiatu i do tworzenia stanowisk muzealnych w terenie. Stanowiska te, połączone w trasę turystyczną, mogą być przekształcane, w miarę posiadanych środków, w bardziej rozbudowane formy ekspozycji.

1. Nawiązanie współpracy z wydziałami biologii i ekologii szkół wyższych z Polski i krajów Unii Europejskiej.

2. Przegląd istniejących informacji na temat przyrody powiatu, określenie potrzeb badawczych, przygotowanie tematów praktyk i prac badawczych.

3. Praktyki dla studentów, realizacja prac badawczych.

4. Przegląd muzeów natury w Polsce i w obszarze Bałtyku.

5. Seminarium na temat muzeów natury i w tym kontekście na temat tworzenia Muzeum Natury w powiecie.

6. Konkurs na koncepcję muzeum w formie rozproszonych, terenowych stanowisk muzealnych, wstępne określenie koncepcji muzeum i jego lokalizacji.

7. Tworzenie stanowisk muzealnych w terenie poprzez opis i wyeksponowanie osobliwości przyrodniczych powiatu.

8. Przygotowanie trasy turystycznej pokazującej osobliwości przyrody powiatu.

9. Przygotowanie koncepcji muzeum w formie podobnej do muzeum „Natur Bornholm”.

10. Przygotowanie wniosków do programów pomocowych, montaż finansów, ewentualnie obligacje powiatu.

11. Realizacja inwestycji, otwarcie muzeum.

2.4. Dziedzictwo kultury materialnej i historii osadnictwa

Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kultury materialnej i historii osadnictwa powiatu sławieńskiego wyraziła się najpełniej w programach operacyjnych zakładających użycie zasobów dziedzictwa kulturowego, jako podstawy do tworzenia turystycznych produktów markowych powiatu sławieńskiego i specjalizacji turystycznej szkół.

A. Program operacyjny:

Produkty markowe powiatu sławieńskiego

Turystyka staje się znaczącym przemysłem i rozwija się według reguł wyznaczanych przez rynek. Zaistnienie na rynku turystycznym wymaga znalezienia wyróżników, elementów swoistych dla regionu i tworzenie wokół nich produktów turystycznych, a wśród nich produktów szcze-

gólnych, które nazywane są markowymi. Powiat sławieński objęty jest w niewielkiej części zasięgiem produktu markowego pn. *Kraina w Kratę*. Produkt ten nie jest jednak dostatecznie opracowany i obudowany. Celem programu jest wstępne opracowanie kilku produktów turystycznych powiatu, a następnie wybranie spośród nich produktów wiodących i pomoc w ich wdrożeniu. Program realizowany ma być poprzez takie działania, jak np.:

1. Prezentacja wystawy A. Kijowskiego pn. *Projekt parku przyrodniczo-archeologicznego „Wrześnickie Kurhany”* na terenie gmin powiatu.

2. Konferencja naukowa na temat dziedzictwa kulturowego w rozwoju powiatu sławieńskiego, w tym rola historii i przestrzeni w tworzeniu produktów turystycznych.

3. Przegląd możliwości tworzenia produktów turystycznych powiatu sławieńskiego, w powiązaniu z sąsiednimi powiatami, porównanie sytuacji powiatu z sytuacją w regionie i w Polsce, szczególnie wobec strategii tworzenia ogólnopolskich i wojewódzkich produktów markowych.

4. Wybór regionów o podobnym charakterze i porównanie z nimi powiatu sławieńskiego, np. Świnoujście, Kołobrzeg, Łeba, Ustka, Bad Doberan, Bornholm.

5. Przygotowanie produktów turystycznych, których podstawą mogą być kolejne epoki osadnictwa na terenie obecnego powiatu sławieńskiego, stąd produktem markowym mógłby być produkt łączący te epoki – swego rodzaju wędrówka w czasie, wędrówka ta obejmować może takie epoki, jak:

- **Pradzieje:** megality i replika osady neolitycznej w Borkowie, warsztaty neolityczne i schronisko szkolne przy SP w Lejkowie.
- **Wczesne średniowiecze:** projekt *Parku przyrodniczo-archeologicznego „Wrześnickie Kurhany”*, osada A. Bryła w Borkowie, grodziska w Ostrowcu i Starym Krakowie itp. zabytki wymagające przygotowania i włączenia do produktu. Produkt ten powinien być połączony ze Szlakiem Świętych Gór: Rowokół, Góra Chełmska, Święta Góra Polanowska.
- **Średniowiecze i późne średniowiecze:** grodzisko Sławsko (stolica Księstwa Sławieńskiego, historia zakonu Joannitów), Szlak Cystersów, Szlak Kościołów – gotyk pomorski, Zamek Księżąt Pomorskich w Darłowie (żywe epoki historyczne), Królewskie Miasto Darłowo, postać króla Eryka, Hanza (Darłowo, Sławno).
- **Dziedzictwo nowożytnej kultury pomorskiej XVIII-XX wiek.** W ramach tego produktu można przygotować kilka wariantów dotyczących takich dziedzin, jak: **architektura wiejska** – szlak wsi pomorskich, szlak ten można wytyczyć wzdłuż doliny rzeki Grabo-

wej: od Ostrowca (muzeum wsi i planowane „Pomorze w miniaturze”) przez Podgórkę, Malechowo, Przystawy, Jerzyce do Darłowa lub szukać innych wariantów, w każdym przypadku należy stworzyć połączenia z produktem *Kraina w Kratę*; uzupełnieniem tego produktu powinna być prezentacja zabytkowych układów osadniczych, w tym szczególnie wsi Brzeście; **zabytki kultury przemysłowej i komunikacyjnej**: młyny, elektrownie, kuźnie, rzeźnie i marnie (tu szczególna uwaga powinna być poświęcona utworzeniu muzeum lub podobnej instytucji poświęconej produktowi markowemu Darłowa – kielbasie Teewurst. Produkt ten może być ożywiony przez festyny, targi, festiwale, degustacje itp.), szlaki kolejowe, budynki dworców, układy dróg, bruki; **cmentarze wiejskie** (wiele z nich jest w trakcie odnawiania, tam gdzie nie ma już nagrobków pozostały drzewa, pamiątki po cmentarzach); **pałace i parki oraz układy pól** (pałaców pozostało niewiele i nie zawsze są w dobrym stanie, sytuacja wygląda lepiej w odniesieniu do parków).

- **Militaria, historia najnowsza**: lotnisko Zeppelinów, „Colosseum” – wyrzutnia rakiet, system bunkrów, historia armat „Dora” i „Gusta”, militarne pamiątki z II wojny światowej, skansen pojazdów militarnych, Złot Historycznych Pojazdów Wojskowych w Darłowie, strzelnica – Sławno, tereny pogarnizonowe – lasek komunalny Sławno, stocznia statków betonowych (II wojna światowa), poligon artyleryjski.
- **Pokazanie skąd przybyli obecni mieszkańcy powiatu**, historia osadnictwa, kultura stron rodzinnych, połączenie tego z istniejącymi imprezami, np.: „Darłowskie Gody” – przegląd zespołów jasełkowych i kołędniczych, konkurs szopek wigilijnych w Sławnie.

6. Edukacja ekologiczna i regionalna. Produkt ten może rozwijać się stopniowo na bazie specjalizacji szkół i w konsekwencji akcji odnowy wsi. To, co uda się zrobić w wymienionych dziedzinach może, po odpowiednim przygotowaniu, stać się sposobem na zarabianie, świadczy o tym przykład Dolnej Austrii, w której główną atrakcją turystyczną są przykłady projektów realizowanych w ramach akcji odnowy wsi.

7. Warsztaty i seminaria na temat tworzenia produktu markowego powiatu.

B. Program operacyjny: Specjalizacja turystyczna szkół

Szkoły powinny spełniać ważną rolę w tworzeniu produktów turystycznych powiatu. Dzieje się już tak w przypadku ZSM w Darłowie i szkół, w których w czasie sezonu mieszczą się obozy i kolonie. Celem

programu jest wykorzystanie dotychczasowych doświadczeń i przygotowanie podstaw do zwiększenia roli szkół we współtworzeniu produktu turystycznego powiatu poprzez ich specjalizację, z wykorzystaniem zasobów dziedzictwa kulturowego². Ważne jest, aby specjalizacja turystyczna szkół wspomagała podstawowe zadania szkoły i była elementem edukacji dla przedsiębiorczości.

2.5. Dziedzictwo kultury niematerialnej

Powiat sławieński jest bogaty w spuściznę kulturową zarówno w odniesieniu do kultury materialnej, jak i niematerialnej. Spuścizna ta nie jest dostatecznie zabezpieczona i wyeksponowana. Wydaje się celowym, aby obok miejsc pokazujących dziedzictwo kulturowe w sposób wycinkowy, utworzyć muzeum, pokazujące całościowo i przy użyciu interaktywnych metod prezentacji, wkład różnych kultur i twórców w rozwój regionu. Przybliżeniu tego celu mają służyć działania zawarte w programie operacyjnym „Muzeum Dziedzictwa Kulturowego Ziemi Darłowsko-Sławieńskiej”:

A. Program operacyjny:

Muzeum Dziedzictwa Kulturowego Ziemi Darłowsko-Sławieńskiej

Program ten zakłada następujące działania:

1. Wykorzystanie istniejącej współpracy z uczelniami i organizacjami oraz nawiązanie nowych kontaktów w celu określenia pól badawczych i opracowania sposobów badań (praktyki studenckie, pisanie prac dyplomowych itp.) dotyczących dziedzictwa kulturowego Ziemi Sławieńskiej.
2. Przeprowadzenie badań.
3. Organizacja sesji naukowej dotyczącej dziedzictwa kulturowego Ziemi Sławieńskiej i sposobów jego prezentacji.
4. Ogłoszenie konkursu na koncepcję prezentacji dziedzictwa kulturowego Ziemi Sławieńskiej w formie muzealnej.
5. Przygotowanie wniosków do programów pomocowych, montaż finansów, ewentualnie obligacje powiatu.
6. Przygotowanie eksponatów.
7. Realizacja inwestycji, otwarcie muzeum.

² Przykładem tworzenia takich specjalizacji mogą być szkoły podstawowe w Ostrowcu (historia wsi, regionalizm), Lejkowie („prehistoria”) i Niemicy (historia osadnictwa).

3. PODSUMOWANIE

Przedstawione wyżej programy operacyjne Strategii Rozwoju Powiatu Sławieńskiego związane z ochroną i wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego składają się na zestaw propozycji, których realizacja przyczynić się ma do poprawy pozycji konkurencyjnej powiatu. Wobec trudnej sytuacji budżetu państwa i samorządów realizacja programów zapisanych w strategii nie będzie łatwa. Nie wszystkie z nich będą miały szansę, aby zaistnieć. Wybrane powinny zostać te, dla których istnieje największe poparcie społeczności powiatu. Poparcie to umożliwi wykorzystanie wewnętrznych zasobów rozwojowych. Ich użycie stworzy podstawę do mobilizacji zasobów zewnętrznych. W dążeniu do poprawy obecnego stanu rzeczy niezmiernie istotne jest wytyczanie sobie zadań, które przekraczają obecne możliwości, bowiem dzięki temu możliwe będzie też przekroczenie istniejących barier rozwojowych.

LITERATURA

- GOLDSMITH J., 1995. *Pułapka*. Warszawa: Tygodnik Solidarność.
- GORZELAK G., 1995. *Transformacja systemowa a restrukturyzacja regionalna*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- HUDECKOVA H., LOSTAK M., 1997. Reakcje na wyzwanie globalizacji w czeskim kompleksie rolno-spożywczym, *Wieś i rolnictwo* 4: 18–31.
- MARKOWSKI T., 1996. Wspieranie wzrostu konkurencyjności, [w:] *Strategiczne wyzwania dla polityki regionalnej Polski*, (red.) J. Szlachta. Warszawa: Friedrich Ebert-Stiftung, Przedstawicielstwo w Polsce, 99–133.
- NAISBITT J., 1997. *Megatrendy: dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie*. Poznań: Zysk i S-ka.
- PRETTY J., 2000. *O rozwoju gospodarki lokalnej*. Warszawa: Fundacja Wspomagania Wsi.
- TOFFLER A., TOFFLER H., 1996. *Budowa nowej cywilizacji*. Poznań: Zysk i S-ka.
- ZAUCHA J., 1996. Społeczne podstawy polityki, [w:] *Strategiczne wyzwania dla polityki regionalnej Polski*, (red.) J. Szlachta. Warszawa: Friedrich Ebert-Stiftung, Przedstawicielstwo w Polsce, 44–79.